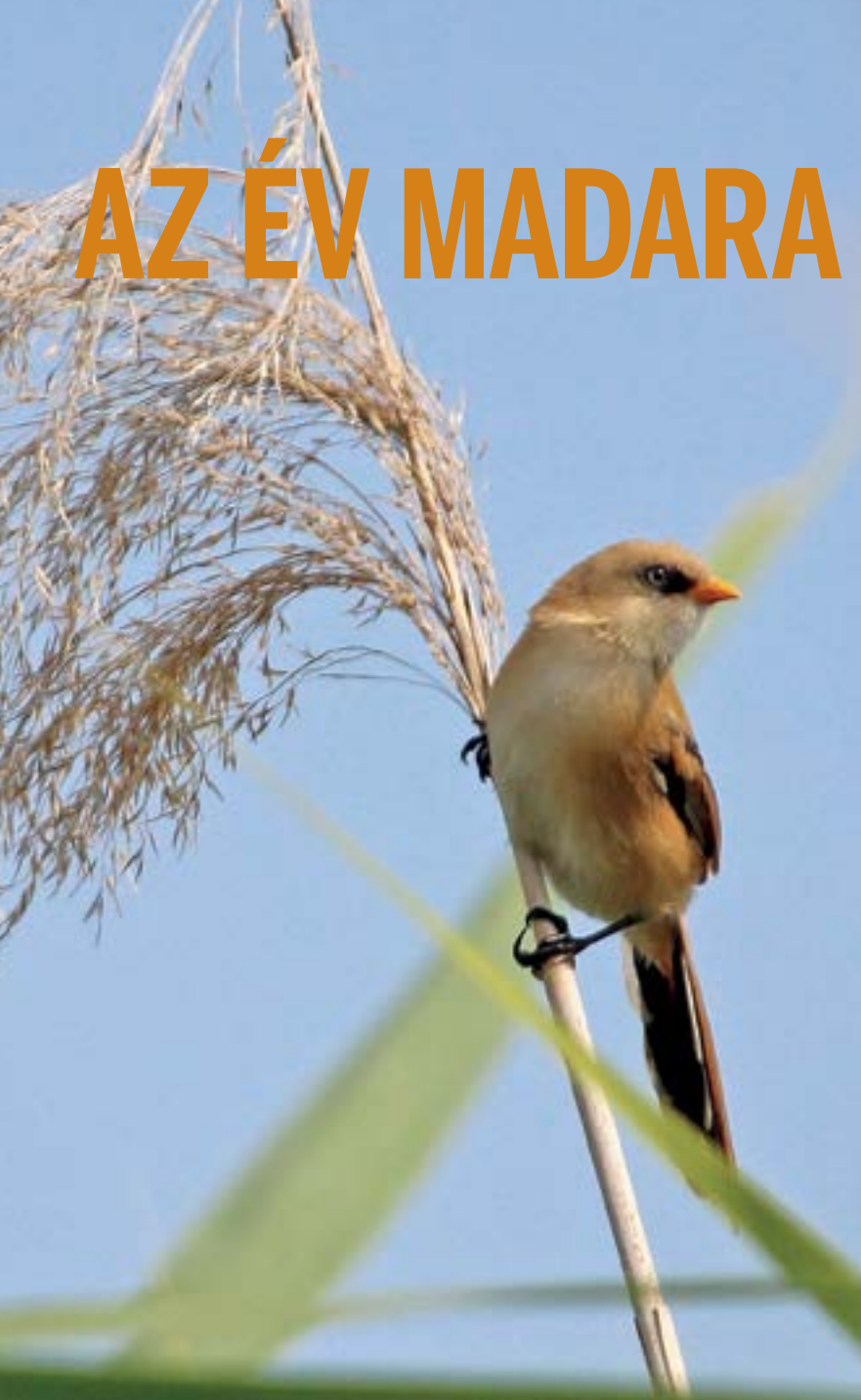

AZ ÉV MADARA

2023-BAN A

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület elnöksége a múlt nyáron kiválasztotta 2023 „év madara”-jelöltjeit. Még akkor meg is született a döntés, a tagság és a madárszerető nagyközönség a finom szépségű, hamvasan díszített barkóscinegét választotta az idei év a madarának.

A barkóscinege (*Panurus biarmicus*) megérdemelte ezt a kitüntető címet, hiszen 2022 aszályos tavaszán és nyarán sokat veszített amúgy sem népes állományából. A szaporodási időszakra egymás után száradtak ki a máskor vízben álló, kis tavakat, gödröket és hátság részeket rejtő nádasok, ahol madarunk más években szétszórt párokban költ. Ezeket a területeket a kiszáradást követően, tavaly el kellett hagynia, vagy meg sem telepedett bennük.

Szerencsére a Duna–Tisza közén, a mesterségesen elárasztott, kiterjedt halastavak nádasaiban

A barkóscinege a nádasok madara. Jobban kedveli a minél nagyobb, kiterjedt nádrengeteget, de még kedvezőbb számára, ha avas, azaz több éve nem vágott nádasban választhatja meg fészkelőhelyét.

Fotó / Jordán Mária

A nádas kiszáradt talaján szedegető két fiatal hím barkóscinege.

A hátukon lévő fekete folt elárulja, hogy fiatalok, a csőr sárga színe mutatja, hogy hímekekről van szó.

Fotó / Szücs László

a rekordokat döntő nyári hőség, az aszály ellenére is eredményesen költethetett az elmúlt fészkelési időben.

Mint terepjárásaim során magam is tapasztalhattam 2022-ben, több párban költött az Ürbői-halastavakon, Tömörkény mellett, a Csaj-tavon és a szegedi Fehér-tavon, a szakmári és az akasztói halastavakon is, ám a teljes kiszáradás miatt el kellett hagynia a szabadszállási Kiszéretet és a pálmonostori Péteri-tavat, amelyen ismereteink szerint 56 éve minden évben költött.

CSAK A NEVÉBEN CINEGE

A barkóscinege tulajdonképpen nem cinege, rendszertanilag nem a cinegefélék családjába tartozik. Olyan különleges, hogy a szakemberek sokáig nehezen találták a helyét. Ide-oda helyezgetés után a madarak jelenlegi modern rendszerében önálló családot állítottak fel számára. Ez a barkóscinegefélék (*Panuridae*) családja, amelyhez csak ez az egy faj tartozik.

A téli nádas színvilágához jól illő, halvány vörhenyesbarna pasztellszínekben pompázik. A nemek közötti különbség, az ivari dimorfizmus jelentős. A hímek nagyobbak és díszesebbek a tojóknál. Jellemzőik az ezüstszürke fej, amely finom kontrasztot mutat a hát halvány, vörhenyes színével, a csőr tövétől lenyúló széles, fekete barkó, valamint az ugyancsak szénfekete alsó farkfedő tollak. A tojó feje halványvöröses pasztell, akárcsak az egész hátoldala. A fekete részek teljességgel hiányoznak nála.

Tápláléka elsősorban a nádas rovarvilágából származik. Tavasszal és nyáron adott a sok szabadon repkedő és a nád leveleire, szárára letelepedő vízirovarok imágóinak sokasága, kisebb szitakötők, csípőszúnyogok, árvaszúnyogok, katicabogarak, levezeszek, de ezeken kívül – sok más rovarfaj mellett – alkérészeket (*Plecoptera*), tegzeseket (*Trichoptera*), továbbá különféle pókokat is fogyaszt. Tél végén sokszor láthatjuk kisebb csapatait, amint a nádas tövében vagy a nedves, iszapos talajon csipegetnek. Ilyenkor a vízirovarok lárvái mellett az apró ugróvillásokat (*Collembolákat*) szedegetik össze. Rövid, kúpos csőrük magvak fogyasztására is alkalmas. Télen gyakran táplálkoznak a nádbugán, amelyből az apró magvakat szedegetik, de több más növény

BARKÓSCINEGE

magja is szerepel az étrendjükben, például a nagy csaláné (*Urtica dioica*).

KORÁN KÖLT

Télen többnyire kisebb csapatokban, olykor családi kötelékben járják a nádasokat. Szép hangzású, kellemesen csengő, csilingelő szólamuk gyakran kihallatszik a nádasok sűrűjéből, legtöbbször így vehetjük őket észre.

Tavasszal korán, sokszor már márciusban neki kezdenek a fészkelésnek, s a hónap második felében már lehetnek fiókáik. Felül nyitott, csésze alakú fészket mintegy 50-70 centiméterrel a víz szintje felett, a nádszálakhoz rögzítik. A fészek építésében, a kotlásban és a fiókák etetésében mindkét szülő részt vesz. A fészkealja rendszerint 5-7 tojást tartalmaz. A kotlási idő meglehetősen rövid, mindössze 10-12 nap. A fiókák részére az élelmet a szülők felváltva hordják. Kizárólag állati táplálékkal, elsősorban rovarokkal etetnek. A fiókák fejlődése gyors, két-hetes korukban már el is hagyják a fészket, és hamarosan önállóan keresik a táplálékukat, az öregek pedig újabb költésbe kezdenek. Évente két-három fészkealjat is felnevelnek, így a szaporodási időszak, azaz a költési idő július közepéig is eltarthat. Nyár végén és ősszel kisebb csapatokba verődve járják a nádasokat.

Bár azt írtuk a cikk elején, hogy nálunk a barkóscinege állandóan jelen lévő madár, kisebb mozgások azért – feltehetően a keményebb telek idején – előfordulnak. Ezt a gyűrűzési adatok bizonyítják. Szijj József, az egykori madártani intézet munkatársa említi egy helyen, hogy egy, a Fertő tónál jelölt példány néhány hónap múlva Róma mellett tűnt fel. Mindezt csak tovább erősíti Mogyorósi Sándor, aki említést tesz egy 2001. szeptember 28-án a Kis-Balaton területén gyűrűzött példányról, amely az év december 4-én Olaszország déli részén, a jelölés helyétől 716 km-re került meg. Ezekben az esetekben részleges vonulásról beszélünk, amelyben a populációnak csupán a kisebb hányada vesz részt, a többség, de enyhe teleken akár a teljes állomány is helyben marad.

Ritkábban észlelt jelenség, amikor a barkóscinegék egy adott élőhelyen nagyobb, népes csapatokba gyűlnek össze, s napokig együtt tartózkodnak a nádasban. Ezt figyeltük meg 2018. október 17-én Jordán Máriával az adonyi halastavakon, ahol a napsütésben mindenfelé barkóscinege-csapatok

lepték el a nádasokat a széleken és beljebb is. Számukat minimum 250-re becsültük. Ez esetben talán egy kisebb, vonulás előtti gyülekezetről volt szó.

Másik érdekes jelenség az úgynevezett „magas repülés”, amelynek során a barkóscinegék egyszer csak kiemelkednek a nádasból, és zárt csapatban repülnek együtt, szabálytalan köröket leírva a nádas felett. Magam többek között 1995. december 3-án észleltem ilyen esetet Pálmonostora határában, a Péteri-tónál. A hideggé váló időben, de még a behavazatlan téli tájban hirtelen egy tizenhat példányból álló csapat emelkedett ki a nádasból. Távolról szemléljük, amint sebes repüléssel széles köröket írtak le együtt tartva egy 6-700 méteres körben a szomszédos nyílt rét felett, majd 6-8 perc után bevágódtak a kiterjedt nádasba. Talán egy repülési gyakorlatról, „edzésről” beszélhetünk ezekben az esetekben, hiszen a sűrű nádasban a napi életvitelük során csupán kisebb röppenéseket tehetnek, idejük nagyobb részét a nádszálakon

A barkóscinege a nádas mellett a gyékényeseket is felkeresi. Testsúlya mindössze 16 gramm, így még a keskenylevelű gyékény (*Typha angustifolia*) levele is éppen csak elhajlik alatta.

Fotó / Szűcs László

kapaszkodással töltik táplálkozás közben.

Télire tehát csak kis részük vonul délebbre, a többségük helyben marad. Márciusban aztán ismét kezdődik a fészkekrakás, s újraindul az éves menetrend.

VESZÉLYEZTETŐ TÉNYEZŐK

Egy normális, természetes mocsári élőhelyen, ahol a vízszintet maga a természet szabályozza a maga mértékletességével, nemigen történhet baj. Sok olyan kiterjedt vizes élőhely létezik azonban – halastavak, víztározók –, amelynek vízszintjét mesterségesen, olykor drasztikusan változtatják. A márciusban már fészkeikben ülő madarakat egy halastó kora tavaszra hagyott feltöltése teljességgel eláraszthatja. Ha a 60-70 cm magasan lévő fészkek

Eurázsia madara

A barkóscinege (*Panurus biarmicus*) nagyon elterjedt, kizárólag Eurázsia mérsékelt övi részén, a palearktikumban előforduló faj. Foltokra szakadozott diszjunkt áréája Európa atlanti partjaitól az orosz és kínai Távols-Keletig terjed. E hatalmas terület nagy részén állandó madár, csak a zordabb éghajlaton élő északi populációk vonulnak el a hideg beálltával délebbi tájakra. A hazai populáció télire nagyrészt helyben marad. Jelenléte a behavazott nádasok szegélyein rendszeresen észlelhető. A hatalmas elterjedési területen az állománya meglehetősen egységes. Mindössze három alfaját különböztetik meg, közülük nálunk, a Kárpát-medencében a *Panurus biarmicus rossicus* található.

víz alá kerülnek a tó egész területén, az első költés elpusztul.

Hasonló kárt okozhat a tél végi, kora tavaszi nádégetés, aminek korábban elterjedt hagyományai voltak nálunk, de később is már lakott fészkeket pusztíthat el a tűz. Ugyanilyen káros lehet a megcsúszott, kései nádaratás. Éppen azért, hogy a barkóscinege zavartalanul, időben elfoglalhassa a költőhelyét, a Kiskunsági Nemzeti Park kezdeti éveiben a téli nádaratás befejezését előrehoztuk február 15-re.

A Kiskunsági-homokhát napjainkban zajló talajvízszint-csökkenése nádas tavakat szárít ki, ami miatt egymás után szűnnek meg a barkóscinege élőhelyei. Így tűnt el mint fészkelőhely három vagy négy évtizede a Kondor-tó, a Szívós-szék, a Szappan-szék, a bócsai Szappanos-tó, valamint az ágasegyázi és az orgoványi mocsarak, és még sorolhatnám. Jelenleg a homokhátság keleti szélén található Péteri-tavon van a sor. Két éve az is száraz. Mi okozza a vízszintcsökkenést? Szerinte a Duna-Tisza közén óriási mennyiségű vizet szivattyúztak ki a fóliasátras kertészetek üzemeltetésére és az öntözési szántóföldi gazdálkodás fenntartására, külön-

Fiatalkori tollruhájából a felnőttkori tollzatba átvedlő hím példány. Feje szürke színezete már felnőttkori, de fekete barkója még kezdetleges, éppen csak mutatkozik.

Fotó / Szücs László

nösen az utóbbi aszályos nyarakon. Persze, az említett talajvízszint-csökkenésben több más tényező is közrejátszik.

MI A MEGOLDÁS?

Ez egyetlen mondatban összefoglalható. A barkóscinege költési időszakában, ami egybeesik a többi madárfaj szaporodási idejével nagyjából március 1. és július 15. között, a víztározók és a mesterséges halastavak élőhelyein ne végezzünk hirtelen vízszintemeléseket. Kerüljük a nádégetést, ami többnyire tilos is, és idejében, február 15-ig fejezzük be a nádaratást a levágott kékék kiszállításával együtt. Nádbabák kialakításával, nádkontyok kötésével kedvezhetünk a madarak fészkelésének. Azzal is segíthetjük a fészkelőhely-választásukat, a megtelepedésüket, ha a learatott nádas kisebb részeit foltokban meghagyjuk. Az avas, több éve nem vágott nádasokat ugyanis kedvelik. Kiterjedt nádtarlón nem telepedhetnek meg márciusban, ott az új nád csak április közepe után zöldell és szökell szárba.

A természetes élőhelyeken felgyülemelő tavaszi vizek, a téli vizek megtartása rendkívül fontos. Minden csatornát – ha már megépítettük – megtöltve kell tartani a Kiskunság északabbi részein is. Mindez talán segít valamennyit a lecsökkent talajvízszint ismételt emelkedésében is.

Nemzetipark-hálózatunk, az állami természetvédelem intézményei, a társadalmi szervezetek egyesületek és önkéntesek bevonásával teljesíthetik a barkóscinege védelme érdekében jelzett feladatokat.

DR. BANKOVICS ATTILA

REJTVÉNY

Mi a címe az első olyan könyvnek, amely a budapesti állatkertről szól?

A helyes megfejtés az alábbi kérdésekre adott helyes válaszokhoz tartozó betűcsoportokból állítható össze. A megfejtéshez érdemes az állatkertről honlapját (www.zoobudapest.com) is böngészni.

1. Mikor érkezett az első csimpánz a budapesti állatkertrébe?		
ÁL 1911-ben	KI 1912-ben	ZO 1931-ben
2. Ki írta az Állatkertről állatkertré című könyvet?		
LAT Anghi Csaba	RÁN Persányi Miklós	OL Szederjei Ákos
3. Melyik kis testű szarvasféle látható a budapesti állatkertrében?		
KER Muntyászarvas	DU Vízidőz	OG Skót gímszarvas
4. Mi 2023-ban az év madara?		
LÁS Széncinege	TI Barkóscinege	GIAI Házi veréb

A megfejtést kérjük az Állatvilág magazin szerkesztőségének e-mail-címére (info@allatvilagmagazin.hu) vagy postai címére (2083 Solymár, Magas u. 21.) megküldeni név, cím, telefonszám feltüntetésével. (A lapból nem szükséges kivágni a rejtvényt.)

Postára adási határidő:

2023. április 25.

Kérjük, a borítékon vagy levelezőlapon tüntesse fel, hogy az melyik lapszám megfejtését tartalmazza!

5. Mi volt a polihisztor Herman Ottó lillafüredi nyaralójának a neve?		
SZEM Farkaslak	SÉ Peleháza	AZ Sastanya
6. Honnan érkezett a budapesti állatkertré most látható jegesmedvéje?		
TA Nyíregyházáról	LE Veszprémből	ÁLL Pécsről

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

A nyereményjáték során a helyes megfejtést beküldők közül három nyertest sorsolunk ki, akik értékes könyvjutalomban részesülnek a Fővárosi Állat- és Növénykert kiadásában megjelenő *Állatkertré kötetek a természetért* című sorozatból.

Azok között, akik a 2023. évi 1–6. lapszámok valamennyi rejtvényt-pályázatára helyes megfejtést küldenek be, **főnyereményként egy éves állatkertré bérletet sorsolunk ki** jövő januárban!

A nyereményjáték szabályzata és a szerencsés nyertesek névsora a magazin honlapján (www.allatvilagmagazin.hu) olvasható.